

600028935X

3802 d. 5

P. A. van Boekelaar
viss. nobilissimus
m. a.

O R A T I O

D E

DIVERSA ELOQVENTIAE ROMANAE CONDITIONE
LIBERĀ REPUBLICA ET SUB IMPERATORIBVS,

QUAM HABVIT

ANTONIUS VAN GOUDOEVER

IN TERTIAE CLASSIS INSTITUTI REGII CONSENSU PUBLICO,
A. D. XXXI AUGUSTI A. MDCCCXIX.

332. d. 5

ANTONII VAN GOUDOEVER

O R A T I O

D E

DIVERSA ELOQUENTIAE ROMANAE CONDITIO
LIBERA REPUBLICA ET SUB IMPERATORIBUS.

Est haec communis universae Antiquitatis vox et sententia, tam arcte cum Reipublicae libertate conjunctam esse eloquentiam, ut, illâ amissâ, haec stare nulla modo possit. Quod effatum iis videri mirum et parum esse probabile solet, qui sui temporis rebus moribusque adsueti, nunquam se mente et cogitatione in antiquum aevum traduxerunt. Qui vero rectis studiis et artibus praeculti in Literis habitant, nae hi verum Antiquos pronunciassent confitentur, modo recte intelligatur, qualis olim, vigente libertate, fuerit apud Antiquos eloquentia. Hujus igitur indoles atque natura varia omnino possit ratione declarari, ita ut aliis alia magis placeat. Ut autem, qualis olim Romae vel Athenis eloquentia fuerit, tamquam in speculo videamus; ut oratores illos antiquos agere, persuadere, commovere, quasi oculis, conspiciamus; aut equidem fallor, A. A. aut haec via maxime idonea habenda est, qua comparatio instituitur inter diversa fata, quibus ipsa, in eadem gente, diversis temporibus

bus usa sit: ita ut cogitatione nos in ipsa eloquentiae spatia transferamus, in media versemur Antiquorum Republica, atque oculis, ut ita dicam, videamus praesentes, quod hodie non nisi literarum traditione cognoscere licet.

Quum igitur honorifica mihi delata esset provincia, ut hoc solenni die publice verba facerem, comparandam mihi sumsi Romanae eloquentiae sub Imperatoribus conditionem cum flore ejus, quo antea, libera Republica, viguerat.

Quod argumentum his temporis angustiis leviter jam adumbraturus, oro vos, A. A. H. H., et obsecro, ut benevolentia me vestra et humanitate prosequamini: quippe qui tenuitatis meae probe mihi conscius, ut hocce loco et pro hac corona publice dicerem, nulla adducti ratione potuerim, nisi officii mei conscientia, quod honeste defugere vix mihi posse visus sum.

Respublica Romana postquam bellis civilibus discerpta, in unius potestatem venerat, sensim sensimque in pejus ruere coepit. Liberae enim Antiquorum civitates mutua continebantur civium conjunctione et libertate. Has qui tollit, e civitate ipsum vitae principium tollit; aufert harmoniam illam, quam nobis egregie Plato et Cicero adumbrarunt (1). Tollit omnino virtutes civiles, ut nulla amplius, de Ciceronis sententia, Respublica adsit (2).

Itaque cum Romae Tyrannis invaluerat, moribus antiquis Res Romana diutius stare non potuit, et quae antea nonnullorum fuerant

---

(1) *Fragm.* pag. 1073. Edit. Ern.

(2) *l. l.* p. 1073.

rant vitia, jam fiebant universorum morbus. Tum pro pudore audacia, pro abstinencia largitio, pro virtute et integritate avaritia et praevaricatio viguerunt. Ita libertas, nomen inane; patriae amor ludibrio habitus; omnia omnino, quibus olim Quiritium nomen continebatur, susque deque habita. Homines luxuria diffuentes, aut abundabant divitiis, aut erant aere alieno obruti: et ita aderant continuo, qui corrumpere et se corrumpi paterentur. Bella civilia hominum animos odio et vindictae studio exacerbaverant, et occaecaverant adeo, ut adversarios concidere nitentes, id ipsum perderent, quod in Republica praecipuum esset, libertatem. Sic ubi contagio, quasi pestilentia, invaserat, civitas immutata, imperium ex justissimo atque optimo, crudele et intolerabile factum (1). Inde vero turpis adulatio orta, ut sponte jam servirent Tyranno, cujus ne suspicionem quidem potuerant ferre majores.

Ut perspiciamus, A. A., quae eloquentiae sit cum libertate necessitudo, his illam temporibus consideremus, cum in judiciis, tum in solennibus populi concionibus, tum vero imprimis in amplissimo populi ordine, Senatu Romano.

Quod ad judicia attinet, haec ab eo ipso tempore infracta animadvertere licet, quo turbae civiles et dissidia, sub falsa libertatis specie, ad unius dominationem constituendam pertinuerunt. Primus enim Pompejus armatis militibus, et judiciorum, et oratorum libertatem, inaudito adhuc exemplo, violaverat:

Gla-

---

(1) Sall. Catil. 10.

*Gladii cum triste minantes
Iudicium insolita trepidum cinxere corona,
Atque auso medias perrumpere milite leges
Pompejana reum clausurunt signa Milonem* (1).

Tum profecto oratori horror illatus, ut et in foro et in iudicio, ne non timere quidem sine aliquo timore posset (2). Mox Iulius Caesar iudicis personam ipse in sua causa suscepit, eamque intra domesticos parietes dici iussit, extra conventum et eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent. Quare Cicero „quae in foro haberem dicenda, ea, inquit, angustiora parietes faciunt, actioque causae maxime debilitatur loco” (3). Sic sensim paullatimque iudicia e foro et luce Reipublicae in auditoria Principum et tabellaria transferri coepta sunt. Quocirca fieri non potuit, quin ipsa dicendi ratio immutaretur prorsus et corrumpereetur adeo. Est enim aliquis oratorum campus; per quem, nisi liberi et soluti ferantur oratores, debilitatur ac frangitur eloquentia (4).

Iudices sub primis Imperatoribus, M. Apro (5) teste, vi aut potestate, non jore et legibus cognoscebant: parum cogitabant muneris gravitatem, quo iudex in iudicio fungitur; sed hallucinantes et oscitantes fere oratorem audiebant, minus attendentes, quae diceret, quam verentes, ne diutius eos retineret. Praeterea in iudiciis dicentibus unus et alter aderat, ut causa velut in solitudine

(1) Lucan. l. 320. (2) Cic. Orat. pro Milone: initio. (3) in Orat. pro Dejot. p.

(4) Auct. dialogi, de causis corruptae eloquentiae 30. (5) l. l. 19.

dine ageretur. Oratori autem antiquo clamore plausuque opus erat, et veluti quodam theatro, qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant (1). Quae iudiciorum solitudo simul etiam causarum jejunitati tribuenda est, quae post amissam libertatem in foro Romano agebantur. Distinguebantur enim patroni centumviralibus causis de usucapionibus, tutelis, testamentis, servitutibus (2).

Ipsi vero oratores erant vulgo homines obscuri, peregrini etiam, vel quamvis Romani aut nobiliores, magna tamen ex parte adolescentuli imperiti, de quibus Messala: „ignorant leges, non tenent senatus consulta, jus civitatis ultro derident. Sapientiae vero studium et praecepta prudentium penitus reformidant: in paucissimos sensus et angustas sententias detrudunt eloquentiam.” Tam contumeliosos, ait Quintilianus, in se rideri invicem eloquentia, ut qui stultis videri eruditi velint, stulti eruditis videantur (3). Quodsi erectioris subinde ingenii oratores existerent, eos mox tadebat, his coram et iudicibus et auditoribus dicere, et, ut e Plinio cognoscere licet, fiebant solito rariores, quod initium est gradatim desinendi (4).

Sed relictis, A. A., tyrannidis istis et servitutis tabellariis, in foro Romano liberae Reipublicae, laetiori spectaculo recreemur. Tum enim iudicia praesidium erant libertatis et iustitiae palladium: sine qua neque jus neque populum esse posse, statuebant Antiqui (5). Omnia in foro, omnia ex legibus, omnia apud Praetorem

---

(1) Auct. 39. (2) Plin. Epist. II. 14 Auct. 38. (3) I. O. X. 7. p. 955.
(4) Plinius Ep. II. 14. (5) Cic. fragm.; p. 1078.

rem vel ipsum populum gerebantur (1). Neque caussis centumviralibus unice exercebantur oratores: immo vero quaestiones habebantur, quae cum ipsa Republica proxime cohaerere, atque ad omnes adeo pertinere videbantur. Agebatur in judiciis publicis de maiestate, de peculatu, de reperundis, de vi publica. Erant saepe rei, viri natalibus, honoribus, meritisque in patriam nobiles. Agebatur vita et libertas, sine qua vita Romano vix tolerabilis erat. Agebatur fama vel fortuna civium potentium, qui salutem aut interitum et ab integritate iudicum et ab Oratoris eloquentia expectarent. Quid? quod ipsius patriae et provinciarum salus erat saepe in oratorum manibus posita; civium autem animis libertatis ardor et conjunctionis studium ita inerant, ut in judiciis crederet populus Romanus, sua interesse, quid iudicaretur (2). Adsistebant clientes et cives, undique confluebant municipes et Itali, ita ut ex omnibus agris atque oppidis totaque Italia, ad unius aut salutem defendendam, aut turpe scelus vindicandum coirent (3). Neque hi aderant Auditores quieti et languidi, nec turpiter emi et corrupti; sed ardore summisque illi studiis incitati, optimorum oratorum quasi discipuli, fori auditores usu subacti, iudiciorum sectatores diligentes; sed iidem illi partium saepe studiis praecipati, oratoris eloquentia, quoties ipsi iudicaret, sedandi, flecendi, incitandi, commovendi.

Iudices erant in libertate nati, et strepitu fori quasi educati, nullis emolimentis invitati, nullo pretio emti, ut gravissimo hoc mu-

---

(1) Auct. 38. (2) Auct. 39. (3) V. Oratio post. red. in sen: 9.

munere fungerentur; sed ad civium officia pertinere arbitantes, ut ipsi cives, Reipublicae caussa legum et justitiae incorrupti vindices essent. Tales hi iudices, ipso Cicerone teste, sic audire consueverant, ut omnem criminum dissolutionem ab oratore quaererent (1).

Eo igitur tempore, quam nobilis, quam gloriosa fuit oratorum provincia! Horum enim erat, civium vitam et libertatem, jura atque fortunas vindicare, scelus fraudemque nocentis dicendo subijcere odio civium, supplicioque constringere, aut innocentiam judiciorum poena liberare. Oratores erant Romani, nobiliores, bonis artibus nutriti et inprimis Iurisprudencia conspicui, tum demum publice dicere incipientes, cum senlorum auctoritate, tamquam in aciem scutis telisque instructi, sic in forum omni instructo armati exirent. In orationibus judicialibus conficiendis multum studii et commentationis collocabant, ut semper parati et meditati ad dicendum accederent. Nullis autem legibus, nullis parietibus, nullis armis, nec tetro vultu tyranni impediti, in amplissimo judicum consessu, in splendidissima civium corona, de gravissimis rebus dicentes, omnem eloquentiae vim libere exserere poterant.

Haec de Iudiciis. Oratorem jam porro Romanum in solennibus populi concionibus consideremus.

Comitia et conciones sub tyrannis et primis Imperatoribus ut non sublatae fuerint; comitia tamen et conciones esse liberi populi desierunt. Pompeji jam aetate, descendebar, ut ait Plutarchus (2),
in

---

(1) Pro Cluent. 1. (2) In Caes. p. 751. D. Cic. ad Q. fratrem II. 3.

in campum mercenarius populus, non suffragiis, sed auro, telis, gladiis, fundis decertans. Caesar Dictator omnino comitia habuit; verum de iis Lucanus:

— *Fingit solennia campus*

*Et non admissae dirimit suffragia plebis,
Decantatque tribus et vana versat in urna.
Nec coelum servare licet. Tonat Augure surdo;
Et laetae jurantur aves, bubone sinistro.
Inde perit primum, quondam veneranda potestas (1).*

Augustus comitiorum libertatem ita coërcuit, ut nihil in iis ageretur, quod ipsi displiceret (2). Tandem Tiberius (3) comitia sustulit, vel si quae postea habita sunt, non nisi simulata fuerunt, speciosa verbis, re inania, aut subdola. Quam arctum hic et ineptum eloquentiae theatrum fuerit, me non monente, ipsi intelligitis, A. A., et magis etiam assequemini, reputantes, qualis in servitute oratorum esse conditio soleat. Scilicet sublata libertate, ex animis simul hominum tolluntur magnarum rerum sensus, quorum illa ipsa alma nutrix dicitur (4). Perit ille ardor inque patriam amor; et non vulgaris animi indoles, quae vero Oratori inest. Deest stimulus ille honoris et verae gloriae, quo optimus quisque velut cote teritur. Desunt pectus et vis mentis, quae

ma-

---

(1) Lucanus V. 392. (2) Dio Cass. l. 52. c. 20. l. 53. c. 21. l. 55. c. 34.

(2) Vid. Dio Cass. l. 58. c. 20. (4) Vid. Longin. de Subl. 44.

maxime disertos faciunt. Oratores non amplius in foro audiebantur, ad quorum exemplum adolescentes se componere possent, ut pugnare in proelio discerent. Torpebant contra in scenis scho-
lasticorum, qui Rhetores vocabantur, in quibus non facile dixerim, inquit Messala, utrumne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum plus mali ingeniis afferant (1). Populus item non amplius vivebat in foro, non habitabat ad rostra, nec in luce Reipublicae versabatur. Poterant quidem eadem illa de Andromacha deplorare,

Haec omnia vidi!

Sed mox decantaverant, quorum defessis animis tyrannica ratio callum vetustatis obduxerat (2). — Ita in pejus ruit Eloquentia, ut vix nomen oratoris remaneret: et si qui disertis etiam essent, Caussidici et Panegyrici et quidvis potius quam Oratores dicebantur (3). In quibus, licet equidem non negaverim, quosdam ingenio non caruisse; brevi tamen, ut egregie Wytttenbachius monet, vel perfectissimum opus tale fuit, ut cum multas dicendi virtutes mirareris, tamen nescio quid requireres. Hoc nimirum erat illud libertatis bonum, quo, veluti spiritu, oratio animatur, quodque si absit, tanquam ex effoetis ac debilitatis lateribus, non sane generosa vox, sed inanis fractusque sonus editur (4).

Li-

---

(1) Auct. 35. (2) Cic. Tusc. III. 28. (3) Auct. 1. (4) Bibl. Crit. V. p. 10. 199.

Libera vero republica, solus in civitate populus imperia, magistratus atque fasces adeo largiebatur. Pacis et belli arbiter, pacta et foedera vel rata faciebat, vel irrita. Legum jubendarum vel anriquantarum jus penes populum erat. Iudicia denique graviora vel ipse exercebat, vel a magistratibus ad eum provocatio erat (1). Haec omnia peragebantur in comitiis, in quibus populum late regem conspiciamus, viribus suis et libertate superbum. Hic profecto populi vox, suprema lex erat, de cuius suffragiis penderent omnia. Populus autem torrenti flumini similis, cum impetu irruens, saepe negotia praecipitat; movetur plerumque gratia, cedit precibus et facit eos, a quibus maxime est ambitus (2). Huic ideo moderatoribus et ducibus opus erat, qui verum ei libertatis usum commonstrarent, et ab improborum artibus tutum eum praestarent atque incolumem. Adeo verum, quantum in bello ferrum, tantum in liberis civitatibus potuisse veram eloquentiam, quae non magis Romae vigeat in iudiciis, quam dominabatur in comitiis et concionibus; oratoris enim est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia, ejusdem languentis populi incitatio et effrenati moderatio. Quis enim cohortari ad virtutem ardentius, quis a vitiis acrius revocare, quis vituperare improbos asperius, quis laudare bonos ornatus potest (3)? Haec autem oratoris vis et facultas, omnium rerum, virtutum, officiorum, omnisque naturae originem, vim, mutationesque continet:

---

(1) Polybius VI. 12—14.

(2) pro Plancio 4. pro Muræna 17.

(3) De Orat. II. 9.

net: eadem mores, leges, jura describit, Rempublicam regit, omniaque ad quamcumque rem pertineant, copiose dicit (1). Haec sibi illi veteres persuadebant, et intelligebant simul, ad ea efficienda opus esse, ut illis artibus pectus impleant, in quibus de bonis et malis, de honesto ac turpi, de justo et injusto disputatur. His artibus et exercitationibus versatos oratores, an apertiorum unquam et liberiorum campum nancisci potuisse credamus, in quem alacres excurrerent, quam comitia et conciones Romanas? Quid enim tam admirabile, quam ex infinita multitudine hominum, exsistere unum, qui omnium mentes alliciat, voluntates impellat, quo velit; unde autem velit dicendo deducere possit (2)? Quid magis vires oratori addere poterat, quam dicere apud cives; qui nescirent privatim vivere; sed apud more ad Rempublicam conglobati, viverent in foro, et patriae toti essent? Populus enim Romanus frequens ad orationes confluebat, iisque adco delectabatur, ut nulla fere pars orationis sine admirationibus, clamoribus et plausu audiretur (3). Idemque singulari prorsus judicii et aurium acumine conclusionibus intererat, ut Cicero, quod probaret multitudo, idem intelligentibus probandum fuisse doceat (4).

Neque populus unice capiebatur sonis et orationis numeris: immo vero honestis affectionibus, cum in theatris, tum in orationibus ita commoveri solebat (5), ut nihil optabilius esse debuerit, quam

CO-

(1) de Orat. III. 20.

(2) de Orat. I. 28. Or. 28.

(3) Brutus 22.

(4) Br. 50.

(5) Or. 30. 50. 60. de Finib. V. 22.

eoram populo Romano verba facere. Quodsi verum est, de quo non facile quisquam dubitavit, magnam eloquentiam sicut flammam materia ali et urendo clarescere (1), ubinam, quaeso, potuit illustrior esse eloquentia, quam in liberis antiquorum comitiis atque concionibus? Omnia, quae agebantur, ad ipsum oratorem pertinebant, ut omnes motus, quos adhibere auditoribus vellet, in ipso impressi essent atque inusti. Inde maxima vis animi, summus imperus, magnae affectiones, oculis, vultu, gestu significatae. Inde flumen gravissimorum optimorumque verborum et integrae sententiae, tam sine pigmentis fucoque puerili, ut orator non solum incendere auditores, sed ipse ardere videretur (2). Praeterea assidue illae conciones, et oratores fere pernoctantes in rostris: procerum illae factiones et continua senatus cum plebe certamina, exercebant illorum temporum eloquentiam et magnis praemiis cumulabant. Utraque enim partes omnes vires intendebant, ut suam causam populo probabilem redderent, qua virium contentione solent omnes ingenii igniculi elici, ut et nihil negligatur, quod prodesse, et omnia cupide arripiantur, quae ad propositum conducere videantur. Tum profecto patuit, in libera civitate eloquentiam merito flexanimam dici atque reginam rerum omnium. Tum omnino Cicero illa dicendo efficere potuit, de quibus ita Plinius: „Sed quo te, M. TULLI, piaculo taceam? quoque maxime excellentem insigni praedicem: quo potius, quam universi populi illius gentis testimonio? Te dicente legem Agrariam, hoc est

(1) Auct. 36.

(2) de Orat. II. 45.

est alimenta sua, abdicaverunt tribus: te suadente, Roscio, theatralis legis auctori, ignoverunt, notatasque discrimine sedes, aequo animo tulerunt: te orante proscriptorum liberos, honores petere pudit" (1). Adeo verum, quod cecinit Virgilius (2):

„*Nam — magno in populo quum saepe coorta ess*
 „*Seditio, saevitque animis ignobile vulgus;*
 „*Iamque faces et saxa volant; furor arma ministrat:*
 „*Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem*
 „*Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant.*
 „*Iste regis dictis animos, et pectora mulcet.*

Satis mihi dixisse videor, A. A., ut pateat, quanta fuerit cum in iudiciis, tum in populi concionibus, libertatis vis ad alendam perficiendamque eloquentiam; scilicet, quod Graecis proverbio dicitur, „qualis vita hominum, talis esse oratio solet.” Ut enim unuscujusque actio dicenti similis; sic genus dicendi publicos mores imitatur. Non potest alius esse ingenio, alius animo color (3).

Restat nobis hoc unum, sed idem gravissimum, ut in amplissimo cultissimoque populi Romani ordine, id est, in senatu, variam eloquentiae, pro temporum varietate, conditionem inquiramus.

De

---

(1) Plin. H. N. VII. 30. Plutarch: in Cic. p. 866. Mann: ad Cic. epp. ad Att. I. 2. Ern. in indice Legum v. *Roscia*.

(2) 1 Aen: 148.

(3) Seneca Ep: 114.

De Senatoribus fertur Tiberius, quoties curia egrederetur, „o homines, dixisse, ad servitutem paratos (1).” De Senatu vero liberae Reipublicae Cyneas Pyrrho retulit, Regum se consensum adspexisse (2). Ex hac notatione, nescio, hercle, an nulla verior utriusque Senatus species capi, aut efficacius possit utriusque temporis eloquentia definiri. Sed de utroque videamus.

Habent hoc omnino Tyranni: quos sibi assecclas et emancipatos experti sunt, eos magnis sibi muneribus devinciunt; itemque alios, quos vi evertere nequeunt, omni modo deliniunt et ad se pellicere conantur. Itaque Iulius Caesar Senatus statim eligendi sibi potestatem arrogavit: quod reliqui Imperatores strenue secuti sunt. Nec mirum adeo, non modo abjectos adulatores, verum etiam inferioris ordinis milites, obscuros et perditos homines, libertinos etiam et peregrinos identidem in curiam fuisse vocatos. Unde Senatus Caesaris jam aetate in contemptum abiit (3). Augustus numerum omnino potuit ad pristinam rationem revocare, non item priscam repraesentare dignitatem, nec unquam id serio in animo habuisse videtur. Amant enim Tyranni languidos istos et defessos animos, non nisi in adulationem, avaritiam, tyrannidisque propugnationem promptos. Romani autem Senatores eo tempore turpiter serviebant tyranno. Pro libertate adulatio, pro fortitudine ignavia, pro constantia et magnitudine animi anxia humilitas, et procedendi libido, ut Plinius ait (4), eorum animos

ita

---

(1) Tacit: A. III. 65.

(3) Suet. Caes: 80.

(2) Florus I. 18.

(4) Epist. VIII. 6.

ta obsederant, ut ipsos tyrannos, qui publicam libertatem nollent, tam projectae servitium taederet patientiae (1). Quare Caesar Augustus, Tiberius, alique Senatum sic despexerant, ut cum turpem tyrannidis suae ministrum adhiberent. Quem contemptum, paucis abhinc annis, retulit nobis prorsus et repraesentavit Franciscus ille universae fere Europae tyrannus.

Optimo contra Reipublicae tempore, Senatores ex optimis et nobilissimis civibus, non ab ipso tyranno, sed a Censoribus, severis illis magistris pudoris et modestiae, creari solebant (2), morum integritate et veteri disciplina haud minus venerabiles, quam aetate graves, censuque conspicui, publicis muneribus tam in militia clari quam in urbe splendidi; tanta illi gravitate, ut hostibus etiam humano habitu augustiores, tantaque majestate, ut simillimi Diis, viderentur (3); tam porro in fide servanda religiosi, ut eorum curia Fidei Templum diceretur (4); tanque prudentes et justi, ut ipse populus, Cicerone teste, intelligeret, socios, leges, rempublicam Senatorio consilio maxime posse defendi (5): iidemque patriae amore et mutuae conjunctionis studio ducti, tanta fuere constantia, ut tum maxime eorum consilia hostibus timenda essent, cum nulla spes salutis superesse videretur. His denique Senatoribus dulce et decorum fuit pro patria mori, quibus virtus repulsa nescia sordidae, intaminatis fulgebat honoribus (6).

Ne

(1) Tacit. A. III. 64.

(2) Cic. in Pis. 4.

(3) Livius V. 41.

(4) Val. Max. VI. 6. 5.

(5) Verr. I. 2.

(6) Hor. Od. III. 3.

Ne vero quis me effusum in antiqui Senatus laudibus dicat, fateor, praesertim ultimis Reipublicae temporibus, fuisse Senatores, quorum animi malis artibus essent imbuti (1). Fuerunt omnino, quibus libertas in licentiam degeneraverat, sed nondum libertas spiritu suo optimum quemque animare desierat; necdum inertia pro sapientia haberi coeperat (2). Boni nondum armis aut minis retinebantur, quominus seditionum insolentiam divina eloquentiae vi compescerent (3). Aderant omnino Marci, sed non desunt Scavri: compositi in Senatu dicebant Caesares, sed fortiter eis resistebant Catones: inveniebantur Clodii et Catilinae, sed fracti illi a Lentulis (4) et Ciceronibus.

Haec de Senatoribus. Videmus etiam de ipsius Senatus, utroque novo, auctoritate. Verissime Tacitus, ubi Octavianus Caesar cuneos, inquit, dulcedine otii pellexit, insurgere paulatim, munda Senatus, magistratum, legum, in se trahere, nullo adversante, coepit (5). Es profecto primi jam Romanorum tyranni tempus de Senatus consensu fuisse solliciti, ut aut Senatorum nominibus in Senatusconsultis perscribendis turpiter abuterentur, aut Senatus habendi tempora diminuerent, aut non nisi de parvis cum rebus consulerent, aut selectis quibusdam res aperirent, plurimos autem ab arcanis imperii removerent (6). Non decernebat fere Senatus;

sed

(1) Sall. Jug. 8.

(2) Tac. vita Agricolae.

(3) Vid. Oratio

post rel. in Sen. 3.

(4) b. l. c. 4.

(5) l. Ann. 2.

(6) Cic. ad Div. IX. 15. XII. 1. Philipp. V. 4. Svet. Aug. 35. Dio Cass. 53. p. 511.

sed consulebatur; Tyrannis erat a consiliis. Verbo, pendebant Senatores ab arbitrio principis, qui pro libitu eos creare, loco movere, consulere aut negligere poterat. Nam si qui Imperatores Senatum majori loco habuere: hoc, inquam, precarium potius Principis beneficium, quam constans Libertatis bonum fuit.

Hac vero rerum conditione, qui tandem eloquentia efflorescere potuit, dum in ipso Senatusconsulto, quod apud Plinium exstat, fas esse dicatur, in nulla re sui Principis voluntati repugnare (1)? Libera vero Republica, Senatus templum sanctitatis erat, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput Urbis, ara sociorum, portus omnium gentium, et sedes ab universo populo concessa uni ordini (2). Senatus rebus divinis et humanis praeerat, triumphum concedebat; bellique duces, nisi Senatus consensisset, pro dignitate eum agere, aut omnino ne agere quidem poterant (3). Idem ordo dispensationem habebat aerarii (4). De rebus in comitiis majoribus agendis consultabat. Nuncios pacis ac belli, curatores, interpretes, bellici consilii auctores, ministros muneris provincialis, Senatus more majorum deligebat. Provinciae decernendae habebat potestatem, Imperatoris deligendi iudicium (5). Exterarum gentium legatos audiebat, hisque dictata sua imperabat,

et

(1) Epist. VIII. 6.

(2) Polyb. VI. 13.

(3) Cic. in Vat. 55.

(4) pro Mil. 3.

(5) l. l. cap. 11. Cic. in Vat. 15.

et de praemiis et poenis in toto orbe Romano statuebat. Quid? quod nullis fere limitibus Senatus auctoritas fuisse circumscripta videtur, potestate illa, qua pollebat decernendi, videant Consules, ne quid Respublica detrimenti capiat (1).

In hoc Senatu omnia quasi conspirasse videntur, ut eloquentia una maxime vigeret. Sive enim cogitamus locum; erat Diis consecratus, qui omnibus consiliis praesentes interesse videbantur. Sive Senatores consideramus; erant viri, muneribus, amore in patriam, rerumque usu, splendidi, graves, spectati, quorum cum lingua in foro exercitata, tum ingenium doctrina expositum, aut rerum usu subactum, tum eloquentia optimis quotidie exemplis, nobilissimisque magistris exculta ac nutrita fuerat. Sive denique dicendi reputamus materiam, de rebus gravissimis aperiebant sententiam, quam ingenio et eloquentia tueri debebant. Aderant enim adversarii, eadem facundia nobiles, qui concidi et dicendo vinci deberent. Aderant quieti vel titubantes, qui excitandi vel confirmandi essent: aderant etiam integri, qui moveri et in Oratoris sententiam vi adduci deberent. Omnium oculi in exurgentem oratorem erant conversi, qui patriam sua voce tueri, libertatem vindicare, et ipse saepe immortalitatem consequi dicendo poterat. Ita Appius Caeccus ille, Pyrrhi tempore, voce magis Reipublicae profuit, quam oculis omnes ei prospiciebant (2). Ita Cicero, ne plura afferam, Catilinam repulsavit, et fumantis jam quodammodo urbis incendium restinxit eloquentia (3).

Quod

---

(1) Sall. Cat. 29.

(2) Plut. in Pyrrho p. 394.

(3) Francini de Studio Eloq. p. 21. Amstelod. A^o. 1705.

Quod tandem theatrum verae eloquentiae amplius, quod gravius ullum esse potuit, quam in hoc Senatu dicere ad persuadendum et commovendum accommodata? Quid gloriosius, quam in Senatu, principe salutis et mentis publicae (1), reliquis salutis et mentis esse auctorem? Quid divinius, quam auctoritate valere apud eos, qui a prudentia et auctoritate Patres et Senatores dicerentur? Quid magis incitare oratorem potuit, quam splendor rerum, quae oratori tanquam subjecta dicendi materia esset? Crescit enim cum amplitudine rerum, vis ingenii, nec quisquam claram et illustrem orationem efficere potest, nisi qui causam parem invenerit (2). In medijs hujuscemodi et viris et temporum opportunitatibus haec aliquando audita est adversus seditiosum consulem Crassi vox: „An tu,” inquit, „quum omnem auctoritatem universi ordinis, pro pignore putaris, eamque in conspectu populi Romani concideris; me his pignoribus existimas posse terreri? Non tibi sunt illa concidenda, si *Crassum* vis coercere. Haec tibi est excidenda lingua, qua vel evulsa, spiritu ipso libidinem tuam libertas mea refutabit (3).”

---

(1) Orat. de Harusp. resp. 27.

(2) Auct. dial. saepius laud. cap. 37.

(3) Cic. de Orat. III, 1.

